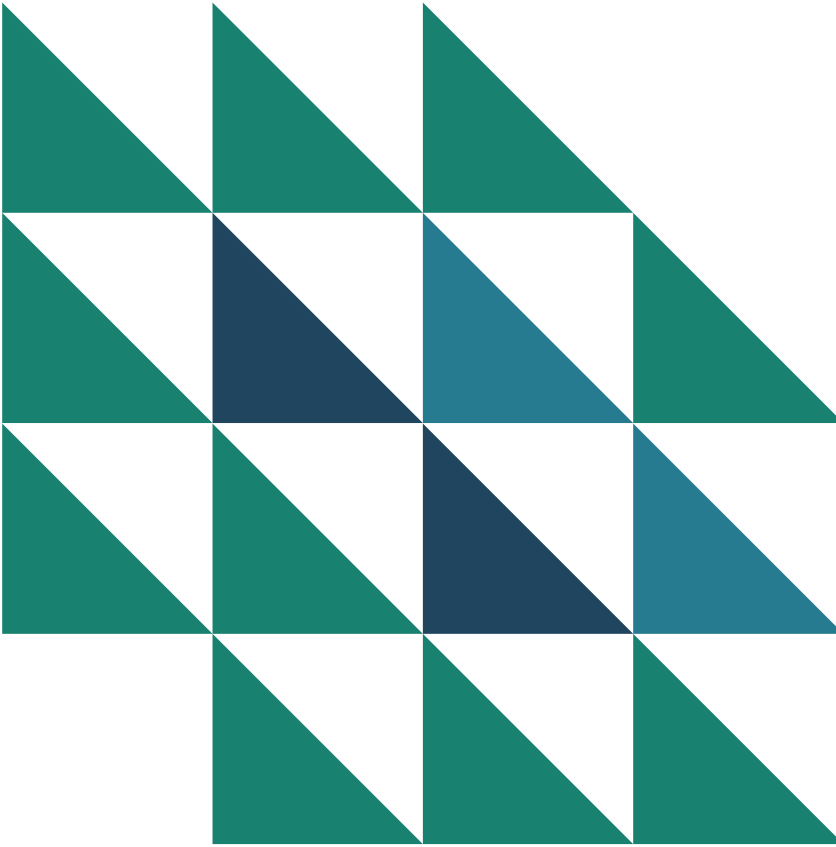

VASTUULLISEN TIETEEN
JULKAISUSARJA
11:2020

OHJE TEKIJÄNOIKEUKSIIN LIITTYVÄSTÄ AVOIMESTA LISENSOINNISTA TUTKIJOILLE JA TIETEELLISILLE KUSTANTAJILLE

VASTUULLISEN TIETEEN JULKAISUSARJA

Vastuullisen tieteen julkaisusarjassa julkaistaan julistuksia, linjauksia, selvityksiä, suosituksia ja muita asiakirjoja, jotka liittyvät tieteen ja tutkimuksen avoimuuteen, vastuullisuuteen, saavutettavuuteen, tiedeviestintään sekä tieteen ja yhteiskunnan vuorovaikutukseen. Julkaisusarja ei ole tieteellinen vertaisarvioitu julkaisu. Julkaisusarjaa julkaisevat Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja Tieteellisten seurain valtuuskunta.

Suositus vastuulliseen tutkijanarviointiin Suomessa

Julkaisun muut kieliversiot:

Rekommendation för ansvarsfull utvärdering av forskare i Finland

Recommendation for the responsible evaluation of a researcher in Finland

Vastuullisen tieteen julkaisusarja 11:2020

2. vuosikerta

Tekijät: Tarmo Toikkanen, Leena Kaakinen, Ilmari Jauhiainen.

Kiitokset asiantuntevista kysymyksistä ja kommentteista: FinELib, Sami Syrjämäki, Maria Rehbinder, Arto Ikonen, Anne Karhapää, Mari Katvala ja Tuomas J. Alaterä.

Julkaisija: Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja Tieteellisten seurain valtuuskunta

Helsinki 2020

ISSN 2670-062X

ISBN 978-952-5995-35-0

DOI <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995350>

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä. Tarkastele lisenssiä osoitteessa <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

**OHJE TEKIJÄNOIKEUKSIIN LIITTYVÄSTÄ
AVOIMESTA LISENSOINNISTA
TUTKIJOILLE JA TIETEELLISILLE
KUSTANTAJILLE**

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivis johdanto tekijänoikeuksia koskeviin lisenssiin ja avoimiin lisenssiin	1
Tutkijan opas	4
Tieteellisen kustantajan opas.	10
Usein esitettyjä kysymyksiä	12
Keskeiset käsitteet	15
Lähteitä, linkkejä ja lisää luettavaa	16

TIIVIS JOHDANTO TEKIJÄNOIKEUKSIA KOSKEVIIN LISENSSEIHIN JA AVOIMIIN LISENSSEIHIN

Tekijänoikeuksista lyhyesti

Mikä tahansa teoskynnyksen ylittänyt teos saa automaattisesti tekijänoikeussuojan: tekijällä on lähtökohtaisesti yksinoikeus päättää teoksensa julkisesta käytöstä. Teoskynnyksen ylittävän teoksen pitää olla riittävän itsenäinen ja omaperäinen. Käytännössä kaikki tutkimusjulkaisut ylittävät teoskynnyksen. Teoksella voi olla myös useampi tekijä.

Tekijänoikeuksiin kuuluu taloudellisia ja moraalisia oikeuksia. Taloudellisiin oikeuksiin kuuluu esimerkiksi oikeus levittää teoksesta kappaleita yleisölle. Moraalisiin oikeuksiin kuuluu esimerkiksi se, että tekijän nimi on ilmoitettava aina, kun teosta käytetään julkisesti.

Tekijä voi luovuttaa taloudellisia oikeuksiaan muille sopimuksilla, moraalisia oikeuksia taas yleensä ei. Mikäli teoksella on useampi tekijä, vaativat tällaiset sopimukset kaikkien tekijöiden suostumuksen.

Lisenssit eli käyttöluvut

Lisenssi suhtautuu tekijänoikeuksiin seuraavalla tavalla: tekijänoikeus on teoksen saama suoja, kun taas lisenssi on käyttöluva, jonka oikeudenhaltija myöntää tietylle teokselle, tietokannalle tai muulle tekijänoikeuden suojaamalle aineistolle. Lisenssi antaa lisenssin hyväksyneelle aineiston vastaanottajalle tiettyjä käyttöoikeuksia sekä rahoittaa tämän toimintaa tietyillä ehdoilla.

Tässä ohjeistuksessa käsitellään erityisesti tekijänoikeuslain mukaisiin oikeuksiin liittyviä lisenssejä. Käsitteilyn ulkopuolelle jäävät siis muihin immateriaalioikeuksiin, kuten keksintöihin ja tavaramerkkeihin, liittyvät lisenssit.

Suljettu lisenssi voi rajoittaa teoksen käyttöä. Tästä esimerkki ovat maksullisten tieteellisten julkaisujen digitaaliset käyttöehdot yliopistokirjastoille. Kirjastot maksavat käyttöoikeudesta, mutta kirjaston ja kaikkien kirjaston palveluita käyttävien on hyväksyttävä kyseinen lisenssi ja sen rajoitukset päästäkseen aineistoon käsiksi. Tällainen lisenssi tyypillisesti rajoittaa joitain tekijänoikeuslain sinänsä sallimia oikeuksia, joista käyttäjän on hyvä olla tietoinen.

Avoimet lisenssit

Avoim lisenssi on valmiiksi muotoiltu käyttöluva, jonka käyttöehtojen noudattaminen on edellytyksenä materiaalin käytölle. Avoimesti julkaistut materiaalit ovat kaikkien luettavissa. Jos materiaalia haluaa käyttää julkisesti, tulee noudattaa lisenssin ehtoja. Teoksen vastaanottaja voi siis noudattaa avoimen lisenssin ehtoja, joihin kuuluu esim. tekijän ja lähteen mainitseminen tekijän muotoilemalla tavalla. Vastaanottaja saa lisenssin ehtoja noudattamalla lisenssin myöntämät oikeudet (kuten jatkolevitys- ja muunteluoikeudet).

Vastaanottaja voi myös olla noudattamatta lisenssin ehtoja, jolloin lisenssi ei sido vastaanottajaa eikä toisaalta lisenssi silloin myönnä tälle mitään käyttöoikeuksia. Vastaanottajan on tällöin toimittava normaalin tekijänoikeuslain sallimissa rajoissa, ilman jatkolevitysoikeutta tai muunteluoikeutta.

Creative Commons -lisenssit

Maailman yleisin avoin lisenssijärjestelmä on vuonna 2001 luotu Creative Commons. Se on suosituslisenssi avoimille aineistoille useissa maissa (esim. [EU:n komission materiaalien lisenssi](#), JHS 189 Suomessa). Tietokoneohjelmille on käytössä omia open source -lisenssejä ja erityisaloilla voi olla käytössä tiettyjä omia lisenssejään, mutta CC on muodostunut yleislisenssiksi, jolla on laajin käyttöalue.

Creative Commons -lisenssit on suunniteltu helppokäyttöisiksi ja helposti ymmärrettäviksi. Aineiston tekijä päättää itse lisenssistä omien tavoitteidensa mukaisesti.

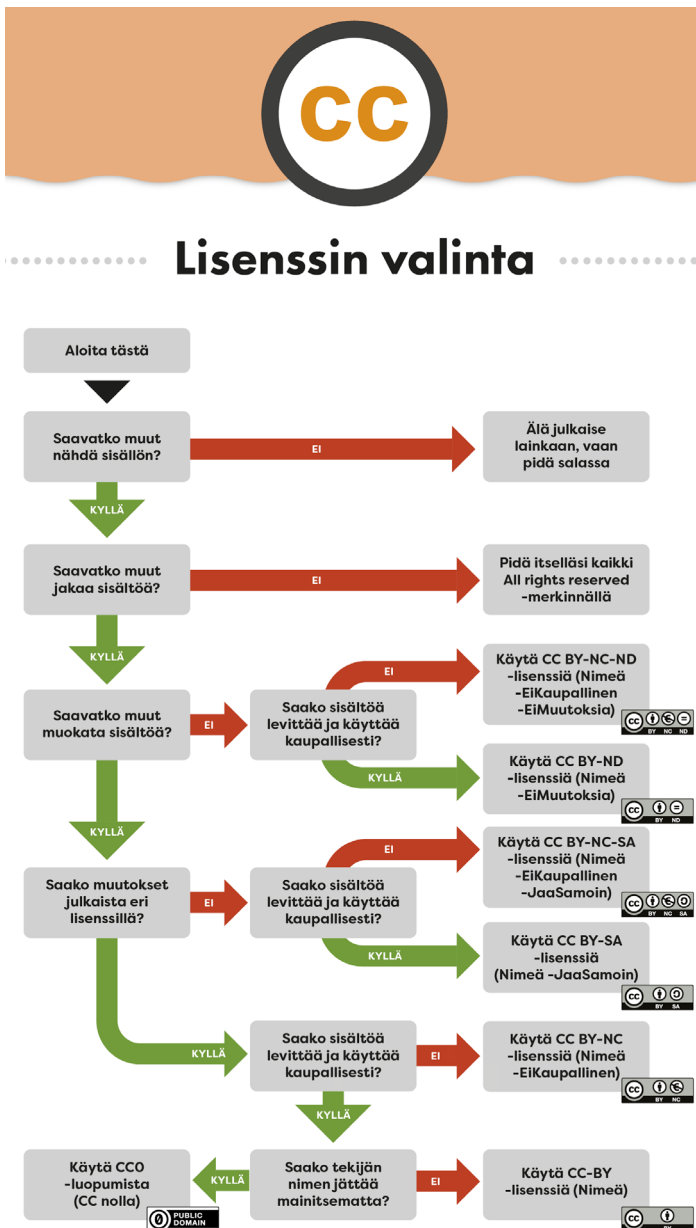
Lähtökohtaisesti CC-lisenssi sisältää maailmanlaajuisen peruuttamattoman oikeuden jatkolevittää ja muokata aineistoa. Valitsemalla sopivat lisäehdot neljän eri ehdon joukosta tekijä voi rajoittaa näitä oikeuksia sopivaksi katsomallaan tavalla. CC-lisenssiin ei voi koskaan liittää mitään muita ylimääräisiä rajoitteita tai ehtoja. CC-lisenssien ehdot ovat:

- Nimeä (BY, ByAttribution): Tekijän nimi, lisenssi ja alkuperäinen julkaisupaikka on mainittava.
- JaaSamoin (SA, ShareAlike): Tehdyt muutokset on julkaistava samalla lisenssillä.
- EiMuutoksia (ND, NoDerivatives): Lisenssi ei sisällä

oikeutta teoksen muunteluun.

- EiKaupallinen (NC, NonCommercial): Lisenssi ei kata kaupallisia käyttötilanteita, eli käyttöä, joka on “pääasiassa tarkoitettu kaupallisen hyödyn tai rahallisen korvauksen tavoitteluun”.¹

Lisenssin valintaa voi havainnollistaa kuvion 1 mukaisella vuokaaviolla.

Kuvio 1 - Lähde: Avoin tiede ja kuvien käyttö, Aalto-yliopisto.

¹ Kaupallista käyttöä on mahdoton määrittellä globaalisti vedenpitävästi. Siihen vaikuttaa mm. toimivan organisaation luonne (onko se voittoa tavoitteleva vai ei) ja materiaalin käyttötavat (myydäänkö sen kopioita). Pääsääntöisesti suomalaisen tutkinto-opetus katsotaan ei-kaupalliseksi kaikilla oppiasteilla. Lisätietoja.

CC-lisenssit eivät estä erillisten sopimusten tekemistä tekijänoikeuksista. Esimerkiksi jotkin kansainväliset tiedekustantajat tarjoavat kustannussopimuksia, joissa artikkelit lisensoidaan CC BY-NC -lisenssillä ja samalla tekijä luovuttaa kustantajalle oikeuden artikkelin kaupalliseen hyödyntämiseen. On yleensä syytä harkita tarkkaan, kannattaako tällaisten erillisten sopimusten tekeminen.

TUTKIJAN OPAS

Tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus (open access)

Tutkimusartikkelin tai muun tutkimusjulkaisun sanotaan olevan avoimesti saatavilla, kun se on internetin kautta kokonaisuudessaan ilmaiseksi ja esteettömästi luettavissa, tulostettavissa ja kopioitavissa vähintään ei-kaupalliseen käyttöön. Arkikielessä usein sanotaan, että avoimesti saatava artikkeli ei ole maksumuurin takana.

Tutkimusartikkeli voi olla avoimesti saatavilla kahdella tavalla:

- artikkeli voi olla avoimesti saatavilla artikkelin julkaisijatahon tai kustantajan julkaisukanavassa, esimerkiksi tieteellisessä lehdessä (Gold OA)
- artikkeli voi olla julkaisijan tai kustantajan suostumuksella rinnakkaistallennettu julkaisijasta riippumattomaan, esimerkiksi jonkin tutkimusorganisaation julkaisuarkistoon (Green OA).

Julkaisukanavilla on erilaisia käytäntöjä, miten ne suhtautuvat julkaisujen avoimeen saatavuuteen:

- Joissakin julkaisukanavissa kaikki artikkelit tuodaan avoimesti saataville. Tällöin puhutaan usein avoimista julkaisukanavista.
- Monet avoimet julkaisukanavat edellyttävät lisäksi artikkelin tekijältä tai tämän taustaorganisaatiolta erillistä artikkelimaksua (APC, article processing charge).
- Joissakin julkaisukanavissa avoimesti saatavilla on vain osa artikkeleista. Tällöin puhutaan usein hybridijulkaisuista. Hybridijulkaisut edellyttävät yleensä erillistä artikkelimaksua, jos tekijä haluaa tuoda artikkelinsa avoimesti saataville.

- Jotkin julkaisukanavat eivät ole avoimia tai ovat vain hybridijulkaisuja, mutta sallivat artikkelien rinnakkaistallentamisen joko välittömästi tai tyyppillisemmin julkaisuviiveen eli embargon jälkeen.

Avoimesti saatavilla oleva julkaisu voi myös olla avoimesti lisensoitu. Käytännössä kaikissa avoimissa julkaisukanavissa artikkelien julkaiseminen edellyttää jotakin Creative Commons -lisenssiä, yleisimmin CC BY -lisenssiä (katso edellinen luku).

Miksi avoin saatavuus?

Tutkimukset osoittavat kerta toisensa jälkeen, että mitä helpommin artikkeli löytyy hakemalla ja mitä mutkattomammin siihen saa lukuoikeudet, sitä enemmän artikkeleita käytetään lähteenä uudessa tutkimuksessa.

Tutkijan oma etu on, että omaan työhön viitataan mahdollisimman paljon, mihin auttaa työn mahdollisimman laaja näkyvyys. Tutkimusjulkaisun avoin saatavuus lisää hyvin suoraan sen näkyvyyttä ja viittausten määrää. Viittaukset lisääntyvät keskimäärin 18% (Piwowar et al., 2018).

Tutkimusartikkelin avoin lisensointi

Mitä artikkelin avoimella lisenssillä julkaisemisesta seuraa?

Jos julkaiset artikkelisi CC BY -lisenssillä:

- Kuka tahansa saa levittää artikkeliasi missä tahansa, kunhan ilmoittaa sinut yksiselitteisesti artikkelin tekijänä ja linkittää artikkelin alkuperäiseen versioon.
- Kuka tahansa saa myydä artikkeliasi tai muuten hyödyntää sitä kaupallisesti, mutta myyminen voi olla hankalaa, koska artikkelisi on muutenkin saatavilla.
- Kuka tahansa saa julkaista artikkelistasi muokatun version, kuten käännöksen tai tiivistelmän, kunhan muistaa ilmoittaa sinut yksiselitteisesti alkuperäisen version tekijänä ja linkittää artikkelin alkuperäiseen versioon. Muokatun version pitää kunnioittaa alkuperäisen teoksen ominaislaatua, mutta sen ei tarvitse olla CC-lisensoitu.
- Artikkelistasi muokattuja versioita saa myös myydä tai muuten hyödyntää kaupallisesti.

Jos julkaiset artikkelisi CC-lisenssillä, johon sisältyy SA-ehto:

- Jos joku julkaisee artikkelistasi muokatun version, hänen täytyy lisensoida se samalla CC-lisenssillä kuin alkuperäinen artikkelisi.
- Artikkelisi muokkaajan on nyt hankalampi myydä omaa versiotaan, koska sitäkin saa levittää vapaasti.

Jos julkaiset artikkelisi CC-lisenssillä, johon sisältyy NC-ehto:

- Kukaan ei saa ilman erillistä lupaa myydä artikkeliasi tai siitä muokattuja versioita tai muuten hyödyntää sitä kaupallisesti.
- Artikkelisi käyttäjän voi olla hankala tietää, mitä kaikkea lasketaan sen kaupalliseksi käytöksi. Siksi hän ei välttämättä jaa sitä yhtä hanakasti eteenpäin.
- Voit edelleen hyödyntää itse artikkeliasi kaupallisesti, jos keksit, miten sen tehdä.
- Voit myös luovuttaa artikkelisi kaupalliset käyttöoikeudet erillisellä sopimuksella jollekin muulle taholle, kuten kustantajalle, mutta on epäselvää, miten itse hyödyt tästä. Sopimuksesta riippuen saatat jopa menettää oikeuksia, joita olisit halunnut pitää itselläsi.

Jos julkaiset artikkelisi CC-lisenssillä, johon sisältyy ND-ehto:

- Kukaan ei saa ilman erillistä lupaa julkaista artikkelistasi muokattuja versioita. Esimerkiksi artikkelikäännösten julkaisemiseen tarvitaan erillinen lupa.

Miksi julkaista avoimella lisenssillä?

Avoin saatavuus takaa vain maksuttoman pääsyn artikkeliin. Avoin lisenssi antaa lisäksi muille oikeuden levittää artikkelia esim. kollegoilleen tai kopioida sen osaksi tutkimusryhmien omia työympäristöjä. Avoin lisenssi sallii myös tekijän itsensä rinnakkaisjulkaista oma artikkelinsa missä vain haluaa.

Tutkimusjulkaisujen avoimen saatavuuden linjauksessa todetaan myös, että jos tutkija harkitsee julkaisunsa lähettämistä tieteelliseltä laadultaan keskimäärin tasa-vertaisiin julkaisukanaviin, hänen olisi suosittava sellaista kanavaa, joka mahdollistaa artikkelin CC-lisensoinnin.

Milloin avoimella lisenssillä julkaiseminen ei kannata?

Käytännössä tutkijalla on hyvin vähän syytä olla julkaisematta artikkelejaan avoimella lisenssillä. Avoimesti julkaistavaan tutkimusartikkeliin ei kuitenkaan tule sisällyttää tietoja, joita ei muutenkaan tulisi julkaista, kuten salassapidettävää tietoa tai liikesalaisuuksia.

Jos tutkija aikoo itse hyötyä tutkimusjulkaisusta kaupallisesti, kannattaa vähintään valita CC-lisenssi, joka kieltää julkaisun kaupallisen käytön tai jättää tutkimus kokonaan CC-lisensioimatta. Käytännössä tutkimusjulkaisujen kaupallinen hyödyntäminen on yksittäiselle tutkijalle vaikeaa.

Jos artikkelilla on useampi tekijä, sen CC-lisensiointiin tarvitaan kaikkien tekijöiden suostumus.

Mistä löydän avoimia julkaisukanavia?

Avoimia julkaisukanavia voit hakea esimerkiksi:

- [DOAJ-tietokannasta](#) (Directory of Open Access Journals):
 - Julkaisufoorumin [julkaisukanavahauulla](#)
- Suomessa avoimia julkaisukanavia tai niiden takana olevia kustantamoita ovat esimerkiksi:
 - Tampere University Press
 - Helsinki University Press
 - SKS:n monet julkaisusarjat
 - [Journal.fi](#)-alustalla julkaisevat tieteelliset seurat.

Kansainvälisiä esimerkkejä:

- UCL Press
- LSE Press
- Stockholm University Press
- Open Book Publishers.

Tutkimusaineiston avoin saatavuus

Miksi arkistoida tutkimusaineisto?

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu se, että tutkimuksessa syntyneet tietoaineistot tallennetaan tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla. Jotta tutkimuksen johtopäätösten luotettavuutta voidaan arvioida, johtopäätösten perustana olevien tutkimusaineistojen pitää olla muiden tutkijoiden hyödynnettävissä.

Myös monet rahoittajat vaativat tutkijoilta suunnitelmaa, miten tutkimusaineistot ovat muiden tutkijoiden hyödynnettävissä tutkimuksen jälkeen. Arkistoidut tutkimusaineistotkin voi lisensoida avoimesti CC-lisensseillä. Avoin lisensointi lisää tutkijan tunnettuutta, koska hänen tutkimusaineistonsa ovat mahdollisimman laajasti ja avoimesti saatavilla. Avoimesti saatavilla olevia ja avoimesti lisensoituja tutkimusaineistoja voidaan helpommin hyödyntää uudessa tutkimuksessa, mikä vähentää tarvetta monien samanlaisten aineistojen tuottamiseen. Osalla julkaisukanavista tutkimusaineiston avoin saatavuus ja avoin lisensointi on lisäksi edellytys tutkimusartikkelin julkaisemiselle.

Henkilötietoja sisältävät tutkimusaineistot voi pääsääntöisesti avata ainoastaan anonymisoituna. Tutkimusaineisto on anonymia, kun siinä annettujen tietojen perusteella tai muihin tietoihin yhdistämällä ei voida helposti tunnistaa yksittäisiä henkilöitä.

Anonymia tutkimusaineistoa ei pidä sekoittaa pseudonymisoituun tutkimusaineistoon. Pseudonymisoitu aineisto yksinään ei sisällä tietoja, joilla yksittäisen henkilön voisi helposti tunnistaa, mutta erikseen säilytettävien lisätietojen (esimerkiksi koodiavaimen) avulla tunnistaminen on mahdollista. Pseudonymisoidun aineiston voi muuttaa anonymiksi esimerkiksi tuhoamalla nämä lisätiedot.

Arkaluontoiset aineistot

Erityisen varovainen tutkimusaineiston avaamisessa on oltava, jos se sisältää arkaluonteisia tietoja. Arkaluonteisia ovat sellaiset tiedot, joiden paljastuminen voi aiheuttaa vahinkoa tai haittaa. Mahdollisen vahingon kohde voi olla esimerkiksi tutkittava henkilö, uhanalainen laji tai yrityksen liikesalaisuus.

Vaikka tutkimusaineistoa itseään ei sen arkaluontoisuuden takia voikaan avata, aineiston keskeiset kuvailu- eli metatiedot voivat useimmiten olla avoimesti saatavilla.

Hyvä muistaa

Jos tutkimusaineistot syntyvät tutkimushankkeessa, johon osallistuu useampia tutkijoita, on tärkeää sopia jo suunnitteluvaiheessa oikeudesta aineistoihin. Näin ei jää epäselväksi, kenellä on oikeus arkistoida aineistot ja lisensoida ne avoimesti.

Tutkimusaineiston arkistointipaikkoja:

- [Tietoarkisto FSD](#) ottaa vastaan yhteiskuntatieteellisiä, mutta myös esimerkiksi humanistisia ja terveystieteellisiä aineistoja.
- [FIN-CLARINin Kielipankki](#) (kieliaineistot).
- CSC-Tieteen tietotekniikan keskuksen [FAIRDATA-palvelut](#).
- CERNin [Zenodo-arkisto](#) kaikille tieteenaloille.

TIETEELLISEN KUSTANTAJAN OPAS

Kustantajan on tärkeä pohtia huolellisesti sitä, millainen lisenssi julkaisulle kannattaa valita. Asiasta on syytä neuvotella myös yhdessä kirjoittajan kanssa julkaisun tavoitteiden näkökulmasta ja sopia kirjoittajan kanssa haluttu lisenssi jo julkaisuprosessin alkuvaiheessa.

1. Onko tavoite saada julkaisu leviämään mahdollisimman laajalle ja tehdä sen lukemisesta ja siihen viittaamisesta mahdollisimman helppoa ilman että halutaan hyötyä julkaisusta kaupallisesti?
2. Vai onko tavoitteena hyötyä julkaisusta kaupallisesti julkaisua myymällä?

Jos tavoite on ensimmäinen, on järkevää valita mahdollisimman avoin lisenssi. Jos taas tavoite on jälkimmäinen, avoimen lisenssin valinta ei ole järkevää.

On tärkeä huomata, että CC-lisenssoitu avoin aineisto ei kerrytä tekijänoikeusjärjestö Kopioston kotimaisille tiedekustantajille keräämiä käyttökorvauksia.

Kustantajan – ja julkaisun kirjoittajan – on syytä ottaa huomioon myös tutkimusrahoittajien vaatimukset lisenssoinnista. Perustuuko julkaisu tutkimushankkeeseen, jonka rahoittaja edellyttää avoimen lisenssin käyttöä hankkeen tuottamissa julkaisuissa? Jotkut rahoittajat ovat vaatimuksissaan hyvinkin selkeitä ja ilmaisevat, mitä lisenssejä edellyttävät, toisilla edellytyksiä ei ole määriteltä selkeästi, vaan ne voivat olla tulkinnanvaraisia. Erityisesti lehtien lisenssejä mietittäessä on tärkeää ottaa huomioon myös esimerkiksi eri indeksoijien vaatimukset lisenssoinnista (esimerkiksi DOAJ).

Kirjoittajien ohjeistaminen eri lisensseistä ja niiden ehtoista ja vaikutuksista on myös tärkeää ja sen on syytä tapahtua julkaisuprosessin alkuvaiheessa. Kustantajan kannattaa laatia lisensseistä ohjeistus olemassa olevaa materiaalia hyödyntäen. Myös tekijänoikeuksiin yleensä liittyvistä asioista kannattaa samassa yhteydessä ohjeistaa, erityisesti kuvien käyttöoikeuksiin liittyvät asiat voivat olla monille hankalia ja epäselviä. Kirjoittajien tiedot näistä asioista vaihtelevat paljon.

Kustantajan onkin varmistettava, että julkaisuun mahdollisesti sisältyvät kuvat saa julkaista kyseisellä lisenssillä. Kustantajan ja kirjoittajan on sovittava, kuka hoitaa kuvien julkaisuluvat (kirjoittaja vai kustantaja).

Lisäksi on varmistettava, että kaikilta julkaisun tekijöiltä on lupa siihen, että julkaisu julkaistaan juuri tällä lisenssillä. Esim. kokoomateoksissa täytyy varmistaa, että lupa on jokaiselta yksittäiseltä kirjoittajalta. Lisäksi jos julkaisuun sisältyy esim. käännös, on varmistettava myös lupa kääntäjältä. Suositeltavaa on luoda yksittäisten artikkelien tekijöitä varten yksinkertainen kirjallinen sopimusmalli, jossa selkeästi vahvistetaan lupa julkaista teksti tietyllä lisenssillä. Lehden julkaisualustalla voi myös olla toiminto, jossa julkaisun tekijältä pyydetään teksti julkaistavaksi lähetettäessä samalla vahvistus sille, että hyväksyy tietyn lisenssin.

Mikäli julkaisuun halutaan sisällyttää jonkin jo aiemmin julkaistun artikkelin tai muun materiaalin uudelleenjulkaisu, kustantajan täytyy varmistaa, että se saa julkaista kyseisen materiaalin uudelleen halutulla lisenssillä. Esimerkiksi kirjoittaja saattaa usein luulla, että hän saa vapaasti julkaista muualla julkaisemansa artikkelin uudelleen, vaikka hänen kyseisestä artikkelista tekemänsä kustannussopimus ei salli sitä. Kustantajan tulee siis varmistaa, että lupa julkaisemiseen on myös artikkelin alkuperäiseltä kustantajalta ja se sallii julkaisemisen kyseisellä lisenssillä.

CC-lisenssi voi helpottaa tieteellisen kustantajan sopimustyötä, koska monet perinteisissä sopimuksissa olevat rajoitukset, ehdot ja pitkät lausekkeet jäävät pois ja sopimisesta tulee näin kevyempää sekä kustantajan että kirjoittajan näkökulmasta. Sopimuksessa voi yksinkertaisesti määritellä lisenssin ja viitata kyseisen lisenssin ehtoihin. On kuitenkin tärkeää, että sopimuksessa sovitaan lisenssin valinnasta yksiselitteisesti ja kustantaja huolehtii siitä, että toinen sopimusosapuoli ymmärtää lisenssin merkityksen. On siis olennaista, että kustantaja ohjeistaa kirjoittajaa vähintään viittaamalla siihen, mistä tieto lisenssin ehdoista löytyy ja kehottaa tutustumaan ehtoihin.

Jos julkaisulle valitaan lisenssi, joka sallii kaupallisen käytön (esim. CC BY ilman NC-rajoitusta), periaatteessa jokin muu taho saa tällöin julkaista sisällön esimerkiksi muokattuna uutena kokonaisuutena ja levittää sitä kaupallisesti. Käytännössä on kuitenkin vaikea nähdä tilannetta, jossa jokin kaupallinen kustantaja haluaisi julkaista saman materiaalin myytävänä tuotteena, kun sisältö on jo saatavilla kaikille avoimena ja ilmaiseksi - kaupallista hyötyä olisi vaikea siinä tilanteessa saada.

Kustantajan on tärkeä pitää huolta siitä, että lisenssi, tekijänoikeudet ja käyttöoikeudet merkitään julkaisuun selvästi näkyviin. Jos julkaisulla ei ole avointa lisenssiä, niin suljettu lisenssi tai copyright-merkintä täytyy olla

julkaisussa näkyvissä. Mikäli lehti tai kokoomateos julkaistaan avoimella lisenssillä, on syytä merkitä lisenssi näkyviin myös jokaisen artikkelin yhteyteen erikseen, ei pelkästään kokonaisuuteen, sillä artikkeleita jaellaan myös yksittäin.

USEIN ESITETTYJÄ KYSYMYKSIÄ

Kun tekijä on kerran antanut teokselleen CC-lisenssin, voiko hän myöhemmin peruuttaa lisensoinnin?

CC-lisenssejä ei voi peruuttaa. Lisenssinantaja voi lopettaa jakelun milloin tahansa, mutta kuka tahansa, jolla on pääsy materiaalin kopioon, voi jatkaa sen levittämistä CC-lisenssin määrittelemän ehdoin.

Entä voiko tekijä antaa teokselle myöhemmin vähemmän rajaavan CC-lisenssin?

Kyllä.

Voiko CC-lisensoitu artikkeli sisältää esimerkiksi sitaattioikeuden perusteella lainattua aineistoa, jota ei ole CC-lisensoitu?

Kyllä, mutta on tärkeää merkitä tällainen aineisto selkeästi, jotta artikkelin uudelleenkäyttäjät ei luule, että lainaamasi aineisto on myös CC-lisensoitu. [Lisäohjeita](#).

Saanko jakaa jonkun toisen CC BY-NC- tai CC BY-NC-ND -lisenoidun artikkelin jossain sosiaalisessa mediassa tai ResearchGaten tapaisessa palvelussa?

Ei ole selvää, onko toisen teoksen jakaminen tällaisessa palvelussa sen kaupallista hyödyntämistä, mutta varmintä on olla jakamatta sitä.

Entä saako tekijä itse jakaa oman CC BY-NC- tai CC BY-NC-ND -lisenoidun artikkelinsa jossain sosiaalisessa mediassa tai esimerkiksi ladata sen ResearchGateen?

Jos tekijä ei ole luovuttanut kaupallisia käyttöoikeuksia erillisellä sopimuksella, kyllä saa. CC-lisenssit eivät yksinään poista tekijän oikeutta jakaa omaa teostaan sosiaalisessa mediassa.

Jos tekijä on luovuttanut kaupalliset käyttöoikeudet esimerkiksi kustannussopimuksessa, riippuu täysin sopimuksesta, saako tekijä jakaa artikkeliaan sosiaalisessa mediassa.

Mitä tekijä voi tehdä, jos hänen artikkelinsa jatkokäyttäjä rikkoo artikkelille annetun CC-lisenssin ehtoja?

Jatkokäyttäjä on tällöin syyllistynyt tekijänoikeusrikkomukseen tai -rikokseen. Tällöin toimintaan voidaan puuttua ensin huomauttamalla asiasta ja viime kädessä oikeusteitse.

Lisäksi suoriin väärinkäyttöihin voidaan puuttua muutenkin kuin tekijänoikeusloukkaukseen vetoamalla. Muutkin lait ovat voimassa ja niitä on jatkokäyttäjien noudatettava.

Voiko artikkelin digitaalisen version lisensoida avoimesti, mutta printtiversioiden pitää suljettuna?

Ei voi. Lisenssi koskee teosta ja sen kaikkia ilmene-mismuotoja. Artikkelin digitaaliset ja painetut versiot ovat samalla lisenssillä, ja lisenssin saaja voi hyvin jaella digitaalisesti saamaansa aineistoa painettuna tai päinvastoin.

Jos en halua, että kukaan hyödyntää artikkeliani kaupallisissa teoksissa, onko minun syytä valita CC-lisenssi, johon sisältyy NC-ehto?

Usein riittää SA-ehto. Tällöin kaikki artikkelistasi muokattu versioita julkaisevat tahot joutuvat julkaisemaan oman versionsa myös samanlaisella CC-lisenssillä, mikä ei rohkaise kaupalliseen toimintaan.

Artikkelini on hyväksytty arvostettuun tieteelliseen lehteen. Jos nyt CC-lisenssin sen ilman ND-ehtoa, voiko kuka tahansa käydä Wikipedian tavoin muokkaamassa artikkeliani lehden verkkosivuilla?

Ei voi. Muilla on silloin oikeus tehdä ja julkaista artikkelistasi muokattu versio esimerkiksi omilla verkkosivuillaan, mutta alkuperäinen artikkeli pysyy koskemattomana. Lisäksi muokatussa versiossakin pitää lisenssin ehtojen mukaan yksiselitteisesti eritellä, mikä osa siinä on artikkelistasi kopioitua ja mitkä muokkauksia.

Jos CC-lisensoin vertaisarvioidun artikkelini ilman ND-ehtoa, voiko kollegani tehdä siihen kosmeettisia muutoksia, lisätä oman nimensä minun rinnalleni tekijäksi ja näin saada julkaisuluettelonsa yhden vertaisarvioidun artikkelin lisää?

Ei voi. CC-lisensointi ei muuta tieteellisen julkaisemisen, vertaisarvioinnin ja julkaisemisesta meritoitumisen käytänteitä eikä plagioinnin kieltäviä eettisiä ohjeita.

Kollegasi muokkaama versio omasta artikkelistasi on uusi, vertaisarvioimaton artikkeliluonnos. Lisenssin ehtojen mukaan kollegasi pitää lisäksi kertoa luonnoksessa yksiselitteisesti, mikä osa siinä on alkuperäisestä artikkelistasi kopioitua ja mitkä hänen muokkauksiaan. Laadukkaat tutkimusjulkaisemisen kanavat ja asiantuntevat vertaisarvioijat pystyvät tämän jälkeen arvioimaan, onko kollegasi artikkeliluonnos julkaisukelpoinen.

Jos tekijä valitsee artikkelilleen CC-lisenssin, johon ei sisälly ND-ehtoa, voiko hänen tekstinsä päätyä epäasiallisessa muodossa ja vääristeltynä lukijoiden eteen?

CC-lisensoitua artikkelia saa tosiaan luvallisesti muokata, sovittaa tai kääntää ja jatkokäyttää, joten tekijänoikeuden kannalta asiaan ei voi puuttua. On toki hyvä muistaa, että muutkin lait ovat voimassa, ja jos joku esimerkiksi vääristelee artikkelin tuloksia, tähän voidaan puuttua muiden lakien (petos, vilpillinen toiminta elinkeinoelämässä yms.) kautta.

Lainmukaisten, mutta silti epäasiallisten jatkokäyttötieteiden varalta CC-lisensseissä on ehto 3(a)(3), jonka nojalla tekijä voi edellyttää vaikkapa oman nimensä poistamista tietyistä käyttöyhteydestä. Tätä pyyntöä on jatkokäyttäjän noudatettava, mikäli se on kohtuudella toteutettavissa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kaikenlaisessa digitaalisessa jatkokäytössä tekijä voi vaatia nimensä poistamista ja jatkokäyttäjän on se myös poistettava. Jos jatkokäyttäjä ei näin tee, hän syyllistyy lisenssin rikkomiseen ja siten hänen jatkokäyttönsä on tekijänoikeusrikkomus tai -rikos ja siihen voidaan puuttua myös tekijänoikeuslain puitteissa.

Tulisiko artikkelikokoelmasta lisensoida yksittäiset artikkelit vaiko koko julkaisu?

Suosittellemme jokaisen artikkelin lisensoimista erikseen, koska artikkeleja jaellaan myös irrallisina. Toki, jos

kaikki artikkelit on lisensoitu samalla CC-lisenssillä, koko julkaisukin voidaan lisensoida samalla lisenssillä. Jos taas julkaisu sisältää eri tavoin lisensoitua aineistoa, ei julkaisun lisensointi useinkaan ole käytännöllistä.

KESKEISET KÄSITTEET

- Lisenssi, käyttöluva: Oikeuksien haltijan myöntämä käyttöluva tietylle laajalle kohderyhmälle. Kahden väliset käyttöluvut ja oikeuksien siirrot sovitaan yleensä kustannussopimuksella.
- Avoin lisenssi: Käyttöluva, joka ei rajaa aineiston vastaanottajan oikeuksia vaan päinvastoin myöntää uusia oikeuksia. Avoin lisenssi on rajaamaton ja pysyvä, eikä sitä ole vastaanottajan pakko hyväksyä.
- Creative Commons, CC: Maailman laajimmin käytetty, standardiksi muodostunut tietoaaineistojen ja sisältöjen lisenssimalli.
- Tekijä: Aineiston tehnyt henkilö tai joukko henkilöitä.
- Yksinoikeus: Tekijänoikeuslain myöntämät yksinoikeudet päättää aineiston käytöstä. Yksinoikeudet syntyvät automaattisesti ilman rekisteröitymistä eikä niistä voi kieltäytyä. Luovien töiden tekijänoikeus muodostuu työn tekijöille, luonnollisille henkilöille. Lähioikeuksien osalta suoja muodostuu työn tuottajalle, joka voi olla myös organisaatio. Oikeuksia voidaan jakaa tai yksinoikeudella siirtää sopimuksin.
- Oikeuksien haltija: Lähtökohtaisesti aineiston tekijä, tekijät tai tuottaja. Oikeuksia voidaan jakaa tai yksinoikeudella siirtää sopimuksin, jolloin tosiasiallinen oikeuksien haltija voi olla toinen taho.
- Kustannussopimus: Kustannussopimuksella sovitaan mm. yksinoikeuksien jakamisesta tai yksinoikeudellisesta siirtämisestä osapuolten välillä.
- Tietoaaineisto, data: Määrämuotoiset tietokannat ja luettelot suojataan Euroopassa lähioikeudella. Niiden yksinoikeudet syntyvät tuottajalle.

LÄHTEITÄ, LINKKEJÄ JA LISÄÄ LUETTAVAA

Tekijänoikeuksista ja tekijyydestä

- <https://tekijanoikeus.fi/>
- Tekijyydestä Vastuullinentiede.fi-sivustolla: <https://vastuullinentiede.fi/fi/subject/tekijyys>

CC-lisensseistä

- Creative Commons Suomi: <https://creativecommons.fi/>
- Vuokaavio CC-lisensseistä: <http://libguides.aalto.fi/c.php?g=633732&p=4535408>
- EU-komission materiaalien lisenssi: <https://ec.europa.eu/jrc/en/news/commission-makes-it-even-easier-citizens-reuse-all-information-it-publishes-online>
- JHS 189: <http://www.jhs-suositukset.fi/suomi/jhs189>
- NC-ehdossa mainitusta epäkaupallisuudesta: https://wiki.creativecommons.org/wiki/NonCommercial_interpretation
- Ohjeita kolmansien osapuolien sisällön merkittämisestä CC-lisensoidussa julkaisussa: <https://www.smartcopying.edu.au/open-education/creative-commons/creative-commons-information-pack-for-teachers-and-students/how-to-label-third-party-content-in-creative-commons-licensed-material>

Kuvaoikeuksista

- ImagOA-opas: <http://libguides.aalto.fi/c.php?g=633732&p=4431359>
- Kuvaoikeuksien ABC: <http://kuvasto.fi/kuvaoikeuksien-abc/>

Tutkimusaineiston hallinnasta

- Tietoarkisto: <http://www.fsd.tuni.fi/>
- Tietoarkiston Aineistohallinnan opas: <https://www.fsd.tuni.fi/aineistohallinta/fi/>
- Ohje arkaluonteisia ja luottamuksellisia tietoja sisältävän datan hallinnan suunnitteluun: <https://wiki.helsinki.fi/pages/viewpage.action?pageId=281369248>
- FIN-CLARINin Kielipankki (kieliaineistot): <https://www.kielipankki.fi/>
- CSC-Tieteen tietotekniikan keskuksen FAIRDATA-palvelut: <https://www.fairdata.fi/>
- CERNin Zenodo-arkisto kaikille tieteenaloille: <https://zenodo.org/>

Avoimesta julkaisemisesta

- Avoimen julkaisemisen vaikuttavuudesta: Piwovar, H., Priem, J., Larivière, V., Alperin, J. P., Matthias, L., Norlander, B., ... Haustein, S. (2018). The state of OA: a large-scale analysis of the prevalence and impact of Open Access articles. *PeerJ*, 6, e4375. doi:10.7717/peerj.4375
- DOAJ-tietokanta: <https://doaj.org/>
- Julkaisufoorumin julkaisukanavahaku: <https://www.tsv.fi/julkaisufoorumi/haku.php>

Tieteellisten seurain
valtuuskunta

tjnk TIEDONJULKISTAMISEN NEUVOTTELUKUNTA
DELEGATIONEN FOR INFORMATIONSSPRINDING